MEDEDEELINGEN

OMTRENT

DE FLORA VAN AMSTERDAM;

DOOR

F. A. HARTSEN.

„Over den smaak geen twisten" zegt het spreekwoord. En, zou het gewaagd zijn, het naar de letter te nemen — trouwens van welk spreekwoord geldt dit niet? — waarheid behelst het zeker. Inderdaad, weinig dingen zijn er, waaromtrent zóóveel verschil van gevoelen bestaat, als voorwerpen van smaak; weinig dingen ook, die 's menschen verdraagzaamheid op eene zwaardere proef stellen dan zij het doen! *Gij*, waarde lezer, geraakt misschien in verrukking over een Engelsch park met geschoren grasperken, met paden, waarop elk onkruid, dat het waagt er het eerste levenslicht te aanschouwen, onmiddellijk wreedaardiglijk gesmoord wordt. Gij staat misschien opgetogen voor een bed azalea's, wier bladeren als 't ware allen in bloemen veranderd zijn, of voor een viooltje, wiens stengel bijna bezwijkt onder het gewicht van één enkele bloem. Wat mij betreft, ik gun U die verfraaide natuurgewrochten en ik gun de medailles aan hen, die ze aldus hebben toegetakeld. Maar gun gij mij weerzijds den heerlijken aanblik van een dennebosch vol paddestoelen! Is het misschien dat gij er heer over zijt, laat het toch niet omhakken om er viooltjes en azaleas in te kweeken! Heeft het noodlot u met een tuin bevoorregt, och, laat in een hoekje het onkruid staan en welig opschieten, geef mij verlof er mij van tijd tot tijd te verlustigen in het gezigt van doove netels,

wier witte bloemen behoorlijk door groen zijn afgewisseld, van viooltjes wier bloemen in zedige proportie tot stengel en bladeren staan. *Gij* moogt monsters kweeken zooveel ge wilt, *ik* zie ze liefst niet anders dan zóó als moeder Natuur heeft goed gevonden ze ons te geven.

Wat is wel de oorzaak van dat verbazend verschil in smaak? We zijn toch beiden menschen. Hoeveel hebben we niet met elkander gemeen! We lezen dezelfde couranten, dezelfde maandschriften. Beiden verontwaardigen we ons over dezelfde „motie's", beiden verheugen we ons over dezelfde „politieke nederlagen." Ja, wat is er waaromtrent we het niet eens zijn, behalve . . . . die azaleas en die viooltjes! Op dit punt zijn we geslagen vijanden. Gij hebt geen gevoel voor mijne paddestoelen, en was het niet om mijnentwil, ge schoptet ze om nog vóór ge ze ziet. Wat mij betreft, ik ben te beleefd om tegen uwe azaleas uit te varen, maar ze te prijzen, neen waarlijk, dit verbiedt mij de opregtheid. Welk een verschil in smaak!

Het verschijnsel is, dunkt mij, merkwaardig genoeg om er eene verklaring voor te zoeken.

Een der scherpste denkers van onze eeuw heeft onlangs in poëtischen stijl verdedigd de stelling, dat de reproductie van de gedachten, m. a. w. de *herinnering*, een belangrijken invloed op 's menschen smaak heeft. Ja, hij ging zelfs zóóver van te wenschen, dat men aan de herinnering eene plaats mogt toekennen in de beginselen van de schoonheidsleer.

Men moge over de zaak denken hoe men wil, men moge zulk eene bewondering, die op individuele herinnering berust, voor ware æsthetische bewondering houden, dan wel haar als romantisme van het gebied der æsthetica buiten sluiten, zeker is het, dat de aard van 's menschen verleden, van de gedachten die hij in zich heeft opgenomen, een magtigen invloed op zijn smaak heeft. Zoo zou misschien de bloemenliefhebber van zooeven minder hart voor zijne monsterachtige azalea's hebben, had het hem niet zóóveel geld en moeite gekost ze op te kweeken, hadden ze hem niet zóó menig woord van lof, zóó menig complimentje op den hals gehaald; zoo zou misschien het hart van schrijver dezer regelen niet zoo warm voor een bosch met paddestoelen kloppen, had hij in een dergelijk bosch minder genoegelijke uren doorgebragt, had hij die paddestoelen minder van nabij leeren kennen! Misschien zou de grondbezitter minder onbarmhartig jegens de wilde planten zijner bosschen wezen, had hij zich ooit de moeite gegeven ze

ernstig te bestuderen. „Onbekend maakt onbemind" en dikwijls — onbewonderd!

Maar, zegt misschien deze of gene, wat is dat alles voor kout? Hoe durft hij het wagen ons, lezers van het *Album der Natuur*, zóó iets op te disschen? Dat is anthropologie, aesthetiek, philosophie — 't is al wat ge wilt, maar... natuurkunde dit is het niet.

Laat mij u doen opmerken, ongeduldige lezer, dat het onverstandig is, zulk eene scherpe lijn te trekken tusschen de eene wetenschap en de andere. De natuur zelve kent hier zulk een scherpe grens niet. Laat ons dan niet wijzer willen wezen dan zij. Neen: verdeeling van arbeid is goed... mits namelijk ze nimmer tot eenzijdigheid, tot bekrompenheid aanleiding geeft. Het gaat de magt van den mensch te boven tegelijk èn groot natuuronderzoeker èn groot wijsgeer te zijn. Maar wilde de natuuronderzoeker de wijsbegeerte versmaden, wilde de wijsgeer met minachting neerzien op de onderzoekingen van den natuurkundige, beiden zouden zich belagchelijk maken. Te lang, helaas! heeft er tusschen die beide takken van wetenschap strijd geheerscht. Hoog tijd is het, dat ze elkander de broederhand reiken. — Velen hebben dit trouwens begrepen. De ware wijsgeer van onze dagen begroet met vreugde de magtige uitkomsten van de natuurwetenschap en doet er zijn voordeel mede. De groote natuuronderzoeker zijnerzijds waardeert de wijsbegeerte als eene heerlijke oefenschool voor het denken, als eene voorbereiding voor degelijke natuurstudie, eene voorbereiding zonder welke het onderzoek der natuur maar al te ligt in een werktuigelijk opeenstapelen van feiten of in een onvruchtbaar dilettantisme ontaardt; ja hij hoopt van de wijsbegeerte, dat zij tot volkomen zekerheid zal verheffen wat bij hemzelven uit den aard der zaak hypothetisch, approximatief, blijven moet; hij verwacht van haar, dat ze zijne eigen wetenschap zal voltooijen en er de kroon op zal zetten. Ik geef toe: de natuurkundigen hebben maar al te dikwijls de philosophie van eene ongunstige zijde leeren kennen; de philosophen hunnerzijds hebben maar al te dikwijls moeten zien, dat de natuurkundigen zich buitensporigheden veroorloofden op vreemd grondgebied. Maar wachten we ons voor de fout: met het kaf ook het koren te verwerpen. Laat ons nimmer eene gansche wetenschap aansprakelijk stellen voor de fouten van enkele harer beoefenaars!

Kortom, ik meen mij niets te verwijten te hebben, zoo ik de vrijheid

neem den lezers van dit Album, behalve botanisch materiaal, nu en dan eene opmerking van philosophischen aard ten beste te geven, ja, ik meen hierdoor hunzelven en de wetenschap van dienst te zijn.

Maar bovendien, het is er ver van af, dat mijne opmerkingen van zooeven tot het eigenlijk onderwerp van dit opstel in geenerlei verband zouden staan; het is er ver van af, dat ze ongeschikt zouden zijn als inleiding daartoe te strekken. Integendeel, het valt mij niet moeijelijk hier een geschikten overgang te maken. Deze opmerkingen toch geven mij aanleiding te wijzen op den strijd, die er zoo dikwijls is tusschen de belangen van den botanicus eenerzijds en die van den bloemkweeker anderzijds. Er is hier een strijd van belang. De bloemkweeker is maar al te dikwijls de verwoestende vijand van het materiaal van den botanicus. Hij roeit onbarmhartig uit, hij vernielt met wortel en tak de zeldzame gewassen, voor welke de plantenverzamelaar eene groote reis zou ondernomen hebben. En niet alleen den tuinman heeft de botanicus te vreezen, neen, ook den landbouwer ziet hij met leede oogen zijn grondgebied uitbreiden. Deze laatste vijand, dit is waar, is iets minder noodlottig. De akkerbouw moge aan menige plant haar vaderland berooven, menig vreemd gewas ook heeft ze aangebragt: koren- en boekweitvelden leveren onzen herbariën een belangrijk contingent! Maar toch: hoe menig mosrijk stukje veen is er niet in prozaïsch aardappelland herschapen, hoe menige geurige boschplant is er niet door den bijl van den houthakker van schaduw en leven beroofd, hoe menig botanicus heeft er niet na een vermoeijenden togt als verpletterd gestaan voor een omgeploegd land — waar .... voorleden jaar .... nog .... sappige orchideën en sierlijke rietgrassen groeiden! Hoe dikwijls slaakte ik niet den droevigen kreet, „hij is verdwenen" en ging ik moedeloos huiswaarts, bezwaard met het vooruitzigt er den vriend, dien ik dacht met een gedeelte van mijnen buit te verheugen, in de plaats daarvan deelgenoot van mijne teleurstelling te zullen moeten maken!

Kortom, heeft schrijver dezes de topographische plantkunde uitgedacht, dan heeft hij de menschheid daardoor eene twijfelachtige dienst bewezen. Want „groeiplaatsen" en de verspreiding van de planten, dit alles is nog wisselvalliger misschien dan — de politiek. Ik vraag derhalve verschooning voor het geval, dat de lezers de bijzonderheden, die ik in dit en dergelijke stukjes omtrent de gesteldheid van onzen

vaderlandschen bodem meedeel, in onze dagen niet terug vindt. Ja, ik zou den moed niet hebben ze op te teekenen, mogt ik mij niet vleijen met eenige hoop, dat ze misschien althans uit een historisch oogpunt eenige waarde hebben, en wie weet, dezen of genen lezer eenige aangename oogenblikken bezorgen. Daarenboven: snood ondankbaar zou het wezen in ons vaderland over pijlsnellen voortgang van de beschaving te klagen!

En nu ter zake.

Menig nijvere Amsterdammer, die van de streek, waar hij zijne tenten heeft opgeslagen, niet meer dan de grachten en straten, ja hoogstens de „plantage" en „Artis" kent, menig welgesteld bewoner van de Heerengracht, voor wien „Amsterdam" en „buiten" nagenoeg zooveel als „water en lucht" beteekenen, zoo iemand, zeg ik, zal groote oogen opzetten van de tijding, dat de natuur der grijze Amstelstad ook voor de botanische wetenschap merkwaardigheden oplevert. Hij zal misschien geneigd zijn te meenen, dat de liefhebber van botanische uitstapjes zich te Amsterdam ongeveer als een visch op het drooge moet gevoelen. En toch, hij vergist zich. Inderdaad, men behoeft slechts een blik op de *Flora Amstelaedamensis* van ROMBOUTS en MERKUS DOORNIK te slaan, om zich te overtuigen van de waarheid, dat de omstreken van onze vermaarde hoofdstad op een rijken schat van phanerogamen-planten mag roemen. En dat die omstreken, ook wat cryptogamen betreft, geenszins misdeeld zijn, dit blijkt o. a. uit eene lijst, die onze onvermoeide moskenner dr. VAN DER SANDE LACOSTE eenige jaren geleden in wijlen het *Kruidkundig archief* gegeven heeft.

Trouwens, de plantenrijkdom van Amsterdam zal geheel natuurlijk voorkomen aan ieder, die in aanmerking neemt, welk eene verscheidenheid van gronden men in de omstreken van „de Stad" aantreft. Verscheidenheid van grond, ja. Immers: kleigrond, zandgrond, veen, ja hoe vreemd het klinken moge, zelfs .... rotsen. Rotsen ja. Want de steenklompen, die de dijken bij Zeeburg en elders bekleeden, zijn ware rotsen en vertoonen in menig opzigt den plantengroei, die aan dezulken eigen zijn. Een overdreven purist zal misschien aan Nederland den wasdom van die steenen het burgerregt van onze flora weigeren en beweren, dat de merkwaardige korstmossen, die er op groeijen, van elders zijn aangebragt. Maar een dergelijk purisme, streng doorgevoerd, geeft den doodslag aan de gansche wetenschap van de flora Nederland's. Immers, wilde men alle planten, die van elders

zijn aangevoerd, uit onze flora schrappen, wat blijft er dan van haar over! Wil men dien weg op, dan zal men, wie weet! misschien ten slotte nog een tweede NAPOLEON I worden en beweren, dat ons gansche Nederland van elders is aangeslibt! Neen, wij voor ons zijn minder streng, wij begroeten elke plant, die jaar in jaar uit het in ons monsterklimaat uithoudt en er zich voortplant, als een landgenoot: met hetzelfde regt als we het onze waalsche emigranten doen.

Onze Amstelstad dan is rijk aan gronden van allerlei soort. En wat meer zegt, een en dezelfde grondsoort verkeert er hier in deze, elders in andere omstandigheden: hier is ze bebouwd, ginds onbebouwd, hier droog, elders vochtig, ja misschien zelfs overstroomd, hier met bosch begroeid, dáár met puinhoopen bedekt, elders met wegen en kanalen doorkruisd, hier met brak, elders met zoet water gedrenkt, hier tot weiland gebruikt, ginds in akkerland herschapen: alles verschillen, die, men weet het, op den plantengroei een belangrijken invloed hebben.

Reeds binnen de muren der stad kan de verzamelaar materiaal voor zijn herbarium opdoen. Tusschen de straatsteenen, op de schors van de iepen, die langs de grachten hun kwijnend leven aan de giftige uitwasemingen van de gaspijpen betwisten: reeds dáár kan hij grassen, mossen, algen en andere planten in overvloed vinden. En wilde iemand met het mikroskoop het slik van de grachten bestuderen, hij zou er welligt de „magt van het Kleine" in den vorm van diatomeen en andere vreemde natuurgewrochten krachtig werkzaam vinden.

Laat ons nu in hoofdtrekken opgeven wat er in de verschillende jaargetijden in de plantenwereld van deze streken al zoo te zien is.

De plantengroei staat nimmer stil. In den winter, als de natuur onder sneeuw bedolven en als 't ware in doodslaap verzonken is, zelfs dán is overal leven, overal werking. Dán prijken de mossen met hunne vruchten, dán behouden de boomen in hun binnenste eene warmte, die hen tegen de koude van daarbuiten beschermt. Maar ook aan *ware bloemen* ontbreekt het in den winter niet. Enkele planten bloeijen als 't ware den ganschen winter door. Is het, dat iemand gedurende de zoele, vochtige dagen, die December ons pleegt te schenken, eene wandeling over de dijken of andere in „De Meer" wil maken, hij zal wel niet missen, hier en daar de paardebloem, *Taraxacum officinale*, en het vogelkruid (*Senecio vulgaris*) in vollen bloei te vinden. Misschien zelfs ziet hij dan hier of daar reeds de bladeren van het speenkruid, *Ranunculus ficaria*,

te voorschijn komen. Vindt hij al geen bloemen, zoo zal het natte, dorre hout wel niet missen hem door enkele paddestoelen schadeloos te stellen. En is hij een liefhebber van korstmossen, dán keert hij stellig niet onverrigter zake huiswaarts!

Nu maakt anders de natuur zich tot haren diepen slaap gereed. En toch: niet lang duurt het, of menige plant, die den zomer als droomende heeft doorgebragt, ontwaakt tot een nieuw leven en is rijp voor het herbarium van den verzamelaar. Het sneeuwklokje, *Galanthus nivalis*, ook onder een min kieschen naam bekend, trotseert de snerpende koude en prijkt in de weilanden langs de Weesperzijde in digte zoden. Waarom juist in digte zoden? Zou het misschien in de aaneensluiting verwarming zoeken? Wie weet: zeker is het, dat het in dit geval zoo onverstandig niet handelen zou! — Vruchtdragende exemplaren van *Barbula unguiculata*, *Grimmia pulvinata*, *Bryum argenteum* en andere mossen, deze zal men nu niet vergeefs zoeken. — Met dat al, de natuur is nu nog dor, en het loont de moeite niet, vele togten te maken. Weken lang biedt de natuur weinig verandering aan. In dien tusschentijd willen wij trachten ons schadeloos te stellen door nu en dan den *Hortus botanicus* te bezoeken. Hier kunnen wij misschien op den kouden grond reeds enkele vreemde planten zien bloeijen. Ongetwijfeld staan de Helleborussen reeds in bloei. En dan daar ginds nabij den vijver het grasperk onder de groote *Wellingtonia gigantea*, dat is de plaats van *Eranthis hyemalis*. Ja wel, daar komt hij reeds te voorschijn. Nog eenigen tijd en het gansche grasperk zal geel gekleurd zijn door dat aanminnige plantje.

Eerwaarde, gastvrije *Hortus botanicus* van Amsterdam! Ontvang hier in het voorbijgaan een woord van hulde van een uwer beste vrienden. — Reeds als spelend kind heb ik u eene plaats in mijn hart gegeven. Later, in ernstiger stemming heb ik u teruggevonden en toen hebt gij mij met open armen ontvangen. Hoe dikwijls heb ik in uwe bloemrijke dreven de bevallige Lente zien geboren worden en den eerbiedwaardigen Herfst zien sterven! Hoe dikwijls heb ik mij verlustigd in den aanblik van uwe sneeuwwitte crocussen met saffraankleurigen stamper, hoe dikwijls eerbiedig het hoofd gebogen voor den onzigtbaren Denker tegenover de grillige orchideën, de fijne varens en de statige palmen van uwe kassen! Hoe dikwijls van vermoeijenden arbeid uitgerust in het lommer van uwen vaderlijken kastanjeboom! Thans scheidt ons een groote afstand en kan ik u niet dan in verbeelding bezoeken. Maar vergeten, dit zal ik u nimmer.

Neem steeds toe, waarde Hortus, in schoonheid en in rijkdom van vormen. Blijf steeds het troetelkind van menigen Amsterdamschen MAECENAS en houdt het buitenland in verbazing door uwe vruchtbaarheid voor de botanische wetenschap! . . . .

Staat de *Eranthis hyemalis* in den Hortus eenmaal in vollen bloei, dan is ook het voorjaar in aantogt. Nu begint het ook tijd te worden om *Draba verna* te zoeken. De kleine *Draba verna* is een van de eerste kinderen der lente. Ze groeit in menigte in de duinen bij Bloemendaal en bedekt daar in het voorjaar sommige plekken als met een licht dons. 't Is een aardig gezigt, als Boreas met woede over zulk een plek heenblaast en de witte bloempjes van Draba aan het schudden brengt. Dán is het als bevond het gansche duin zich in eene trillende beweging! — Te Amsterdam groeit *Draba verna* in een boschje, dat langs den Hollandschen spoorweg, aan de overzijde van Spoor- en Amstelzigt is gelegen.

Een andere vroegeling is *Ranunculus ficaria* (*Ficaria ranunculoides*), zóó kennelijk door zijn bundels knodsvormige worteltjes, door zijne spadevormige bladeren en glinsterende, stervormige, gele bloemen. In het zuiden hebben we, behalve *Ficaria ranunculoides*, tevens *Ficaria calthaefolia*. Zijne bloemen bereiken niet zelden de grootte van *Caltha palustris*. Zijne bladeren evenaren soms die van deze plant en soms prijkt ieder van hen op het midden met eene bruine vlek. Zijne bloembladeren zijn breeder en minder lang dan die van *F. ranunculoides*. En zijne wortels zitten veel dieper in den grond dan die van deze. 't Is blijkbaar eene eigen soort.

In dezen tijd werden onze wandelingen reeds door het vrolijk getjilp van huismusschen en ander verliefd pluimgedierte opgevrolijkt.

In „De Meer" begint het reeds groen te worden; langs den straatweg en aan de slootkanten spruiten de fijne bladeren van eene schermdragende plant (*Anthriscus vulgaris?*) reeds uit. Niet lang duurt het, of de weilanden veranderen van uitzigt. De sneeuw is lang gesmolten, maar tot hiertoe zag het gras er nog weinig bekoorlijk uit. Thans begint het helder groen te worden, en zijn er, behalve paardebloemen reeds enkele madeliefjes (*Bellis perennis*), pinksterbloemen (*Cardamine pratensis*), *Cardamine hirsuta* en *Caltha palustris* in te zien. Ook de *Veronica's* laten zich nu niet lang meer wachten; in „De Meer" vinden we weldra *Veronica hederifolia*, en op de akkers *V. agrestis* en *didyma*.

De roode doovenetel (*Lamium purpureum*) behoort mede tot de planten van het vroege voorjaar.

Intusschen zijn de ontbladerde elzen op het plantsoen reeds behangen met lange franjes en strooijen ze met kwistige hand hun goudgeel stuifmeel uit. De sloten en singels vertoonen een buisvormig flab. De iepen, het lommer van onze grachten, bieden een merkwaardig schouwspel aan. Ze zijn niet zoo doorschijnend als vroeger en als met dikke knoppen bezet. Maar het zijn geen knoppen, neen, het zijn ware trosjes bloemen, bloemen, die zich gereed maken om de straatsteenen met een tapijt van platte vliezige gele vruchtjes te bestrooijen. Ook de wilgen, populieren en cornoeljes staan in bloei. Evenwel, het weêr is nog koud en alles behalve voorjaarsachtig. — Maar zie, daar komen zonnige dagen. De natuur doet als 't ware een sprong voorwaarts. Alles is blijde, alles spoedt naar buiten. Bonte hommels doorklieven al brommende het luchtruim; ze putten een rijken voorraad honig en was uit witte brandnetels en uit hondsdraf (*Glechoma hederacea*). De Plantage wemelt van bont uitgedoschte wandelaars. Welk een vreugde, welk een gejoel. Palmtakken en kransen van madeliefjes!

. . . . . .

. . . . . .

We zijn in den nazomer. Een groot aantal planten staat in vollen bloei. Ja de meesten hebben reeds vrucht en zijn het best geschikt verzameld en gedroogd te worden. Het is de regte tijd schoone exemplaren te vinden. De blaauwe hemel en het vogelgeschal lokken tot wandelen uit. Boekenstudie is bijna onmogelijk geworden. Wie gaat er mee botaniseren?! Vóór het eten is het te warm. Maar 's avonds in de koelte — heerlijk! Komt, laat ons vroeg eten en... dán er op uit!

Met bussen behangen en met goed gevulde sigarenkokers gaan we op marsch. We hebben ook voor waterdigte laarzen en overschoenen gezorgd. Want we zullen wel op vochtige plekken komen. Met stokken zijn we gewapend — dat spreekt van zelf! Over den Oosterdoksdijk gaat het naar Zeeburg en dan zullen we verder zien. Onder weg zullen we het veen te Oud-Diemen bezoeken. — Op den dijk neemt het zoeken een aanvang. Aan de binnenzijde van den dijk, aan den zeekant, groeijen het lepelblad (*Cochlearia officinalis*) en *Glaux maritima*. Maar in dit saizoen hebben beiden uitgebloeid. — De top van den dijk

is rijk aan planten, maar veel bijzonders vinden wij er niet. — Verder op naar Zeeburg toe kan men er in het voorjaar *Tussilago farfara* vinden. — Zeeburg zelf biedt ons, behalve een ruim vergezigt op het IJ, eene geschikte gelegenheid zeeplanten te verzamelen. De liefhebbers van algen zullen wel niet verzuimen zich hier van *Fucus vesiculosus* en *Ulva intestinalis* te voorzien. Beide planten groeijen menigvuldig op de steenen, die bij vloed door het IJ overstroomd worden. *In* het IJ groeit *Potamogeton pectinatus.*

Maar het voornaamste van den togt vangt eerst aan. Na te Zeeburg uitgerust te hebben? ... maar foei! welk regtgeaard botanicus gevoelt er ooit behoefte op zijne togten uit te rusten! En dan, we beginnen pas! Neen, „thee gedronken te hebben," dit mag ik zeggen. Want de stoffelijke genietingen van dit leven, hiervoor is de ware natuuronderzoeker niet bepaald ongevoelig.

Na dan te Zeeburg thee gedronken te hebben, vervolgen we den dijk. Aan den zeekant vinden wij de steenen van den dijk met korstmossen bedekt. Ik wil echter de namen van die korstmossen hier niet opsommen: eensdeels om den lezer niet te vermoeijen en ten andere .... om de eenvoudige reden, dat ik ze niet weet. — Langs den dijk bevindt zich *Convolvulus sepium* en waarschijnlijk is het, dat de smalbladige vorm van *Stachys palustris* hier tusschen de steenen opschiet.

Op den dijk bloeijen, mits ze namelijk niet door den grasmaaijer, den schrik van den botanicus, verwoest zijn, twee klissoorten (*Lappa vulgaris* en *Lappa tomentosa*, planten van welke de laatste verre van gemeen is. — Voorbij het gemeentehuis opent zich voor ons een heerlijk veld. Links verwijdert de dijk zich langzamerhand van de zee en vinden wij uitgebreide kleigronden, die hier rietvelden en slooten met zilt water vertoonen. Hier groeit nog een schat van zeeplanten. Tusschen het riet bloeijen *Althaea officinalis*, *Juncus Gerardi* en *Oenanthe Lachenalis.* In de slooten vinden wij *Ruppia rostella* en *Ruppia maritima.* De *Flora Amstelaedamensis* en de *Prodromus florae Batavae* vermelden van hier slechts ééne *Ruppia.* Ik vond hier ook de andere.

Waarschijnlijk groeit in de bewuste slooten ook *Zanichellia palustris*, eene plant, die aan de andere zijde van Amsterdam, bij den Westerdoksdijk, zeer gewoon is. Verder groeijen hier nog *Armeria maritima*, *Plantago maritima* en enkele grassen (*Poa bulbosa*, *Glyceria maritima?*)

Eens vond ik hier enkele exemplaren van de zeekraal (*Salicornia*

herbacea). Regts van den dijk ontmoeten wij een breed water, aan welks boorden o. a. *Carex riparia* groeit. Maar het merkwaardigste van alles is een stukje veen, even voorbij den weg naar Oud-Diemen. Dit veen bestaat grootendeels uit veenmos (*Sphagnum*). Tusschen dit veenmos groeijen *Juncus obtusiflorus*, *Scirpus Tabernaemontani*, *Selinum palustre*, *Aulacomnium palustre*. Stappen wij het veen over, dan komen wij op een uitgestrekt moerassig weiland. Hier verzamelen wij *Euphorbia palustris* en *Sonchus palustris*, *Lathyrus palustris*, *Atriplex hastata* en *A. littoralis*(?), *Aster trifolium*, *Scirpus maritimus*(?). Ware het voorjaar, zoo zouden wij hier orchideën (*Cephalanthera bifolia*), *Eriophoron's* en *Carices*, *Samolus valerandi*, *Valeriana dioica*, *Hierochloa odorata*, e. a. vinden. — Maar vooral voor mossen en levermossen is dit weiland een heerlijke streek. *Polytrichum*, *Blyttia's*, *Aneura's*, *Dicranum palustre* en andere plantjes, die wij in de omstreken van Amsterdam naauwelijks verwacht zouden hebben. Opgetogen over al de merkwaardige planten, die we zien, zijn we langzamerhand een groepje kreupelhout genaderd. We bevinden ons voor een boschje, dat uit berken, lijsterbessen, *Prunus padus* en elzen(?) bestaat. Laat ons het eens opnemen. Misschien vinden wij er nog interessante zaken. — Naauwelijks hebben wij er den voet op gezet, of er ontsnapt ons een kreet van verbazing. We kunnen onze oogen naauwelijks gelooven. Wat! heideplanten in de buurt van Amsterdam. Ja het is zoo: onder onze voeten groeit *Erica tetralix* met eene andere heideplant, *Empetrum nigrum*. Overigens bevat dit boschje schoone varens, *Polystichum cristatum*, *Aspidium spinulosum*, *A. filix femina*. — Zoo zijn we dan wel voorzien. — Maar nu wordt het ook tijd aan den terugtogt te denken. Zullen wij terugkeeren langs den weg, dien wij gekomen zijn? Neen hiervoor wachten we ons wel. Maar langs welken weg dan? We bevinden ons blijkbaar op eene soort van schiereiland. Vóór ons zien we den Ringdijk, dit is waar, maar .... we zijn er door een breed kanaal van gescheiden.

De zaak is niet zoo netelig als ze schijnt. De eigenaar van den molen dáár aan de overzij houdt er schuitjes op na. We willen trachten hem te beschreeuwen. En hoort hij ons niet .... er is daar verder nóg een molen. Maar hij heeft ons al in het oog. „Hei baas, overhalen as je blieft." Daar komt hij aansloffen. Nog een oogenblik en we hooren het gerinkel van een ketting, we zien den man naar ons

toeroeijen. Welwillendheid is toch een goed ding in de wereld. En .... de liefde voor het dagelijksch brood is het ook!

Na den man een paar sigaren en eenig geld gegeven te hebben, wandelen wij den Ringdijk af. Op dit oogenblik is er weinig voor ons te vinden. In het voorjaar groeijen hier *Ajuga reptans*, *Pimpinella magna*, *Luzula campestris*, *Tragopogon's*, een kleine vorm van *Ornithogalum umbellatum* en aan den zeekant *Valerianella solitaria* benevens eenige *Carices*. In de weilanden langs den Ringdijk groeijen *Veronica serpyllifolia*, en zoo ik mij niet vergis, *Gnaphalium silvaticum*.

We zijn den Ringdijk ten einde en bevinden ons vlak voor het Tolhuis. Laat ons er binnengaan. Na zulk een togt zal een flink glas schuimend bier ons gewis welkom zijn. De glazen zijn spoedig gevuld en even spoedig leeggedronken. Het bier is goed, maar al ware het zulks niet, we zouden er niet over klagen. De botanist met welgevulden koker is niet moeijelijk! vooral niet als zijn bier door vrolijken kout gekruid wordt. — We zijn genaderd tot het eind van onzen togt en begeven ons de Meer in. Misschien is het nog licht genoeg om *Pastinaca sativa* en, langs den slootkant, *Bidens tripartita* en *cernua* (?) te onderscheiden. We kunnen ze naauwelijks zien, want de zon, straks nog als een vuurroode bol boven de kim zigtbaar, heeft zich verscholen en plaats gemaakt voor een rooden weerschijn. Straks is het zoo goed als donker. Hoe stil, hoe vreedzaam is de natuur! De vogels zijn stom, en we hooren naauwelijks een geluid, behalve het eentoonig gedreun van de kwakende bewoners onzer vele slooten geaccompagneerd door het schel gekras van den veldkrekel. Uit de verte weerklinkt het dof geloei van eene koe of het geblaf van een hond.

Het wordt al donkerder en donkerder. Onze sigaren werpen een rooden gloed voor zich uit. Ginds, aan de kim vertoont zich een rood licht, een vreugdevuur of zoo iets. 't Is een fraai gezigt! — Zoo is dan de dag ten einde. Hij zal ons lang in het geheugen blijven. In onze herbariën toch laat hij een kostbaar aandenken achter.

En nu aan den arbeid. 't Huis wacht ons de taak, onze vondsten naauwkeurig te bezien, te bestemmen en „in te leggen" — [1]).

---

[1]) »Inleggen" is eene uitdrukking, die sommige botanici bezigen voor de verrigting om de planten tusschen papier te droogen te leggen. Wie denkt hier niet aan het »inmaken" van de Hollandsche huismoeders!

Het zij mij vergund te eindigen met driedubbelen wensch.

1) Moge dit stukje iets bijdragen om de horticultuur voor buitensporigheden te bewaren!

2) Moge het de wijsbegeerte genade doen vinden in de oogen van menig verdienstelijk maar bevooroordeeld natuuronderzoeker!

3) Moge het elken grondbezitter bewegen een klein, klein hoekje van zijn gebied te wijden aan de dienst van de wilde flora, en zijne hekken open te stellen voor den vorschenden blik van den plantenkenner!

4) Moge de lezer onze botanische wandeling gevolgd hebben met niet minder welwillendheid dan hij het ons bij onzen togt in de omstreken van Rijsenburg vroeger wel heeft willen doen!

CANNES, 5 April 1867.